

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius. Tel. (8 5) 210 7161, el. p. info@ekgt.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614.

Adresatams pagal sąrašą

2024-10-16 Nr. S-218

DĖL ATSVAROS HELOVYNUI – „GERUMO, ATMINTIES IR BENDRYSTĖS“ AKCIJA ARTĖJANT VĖLINĖMS

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba), kaip ir pernai (žr. Tarybos 2023 m. spalio 16 d. raštą Nr. S-191 „Dėl Vėlinių ir Helovyno“), atkreipia dėmesį, kad pastaruoju metu Lietuvoje vis labiau plinta Helovynas, kuriame vyrauja su mirtimi susiję gąsdinantys siaubūnai ir šurpinantys veiksmai, o tai itin nedera su lietuviškais Vėlinių papročiais, skatinantys gerbti mirusių, apmąstyti šio ir anapusinio pasaulio santykį.

Helovyno renginiai pastaraisiais metais Lietuvoje nebeapsiriboja vien spalio 31 diena, daug kur pradedami rengti nuo spalio vidurio ir vyksta iki pat lapkričio antros savaitės, neišskiriant nė šventinių Visų Šventųjų ir Vėlinių dienų. Kita vertus, Vėlinių laikotarpis pagal senuosius lietuviškus papročius apėmė ne tik lapkričio pradžią, bet ir visą spalio mėnesį (vienas iš senųjų spalio mėnesio pavadinimų – *Vėlinis*), o ypač spalio pabaigą (Vėlinių šventės pradžia buvo siejama su spalio 28 d. rengiamu Simajudo turgumi, vadinamu *Vėlių paminekais*). **Akivaizdu, kad mūsų Vėlinių papročius, grindžiamus pagarba, meile ir padėka protėviams, tuo pačiu laikotarpiu vis labiau užgožia jiems priešingi, visiškai kitokį mirties ir anapusinio pasaulio suvokimą skatinantys Helovyno renginiai. Tai ypač neigiamai veikia vaikų ir jaunimo pasaulėjautos formavimą, nes mirties samprata iškreipiama pabrėžiant būtent demonišką mirties pavidalą.**

Ne visos Europos šalys pasiduoda sparčiai plintančio atneštinio Helovyno madai. Pavyzdžiui, Helovynui gana abejingi liko prancūzai, ispanai, italai, austrai, o Lenkijoje šiai svetimai labai sukomercintai šventei stipriai priešinasi netgi valdžios atstovai. Kai kur vietoj Helovyno populiarinami savo krašto bendruomeniniai papročiai reiškiant pagarbą mirusiesiems: pavyzdžiui, austrų *Seelenwoche*, ispanų „Sielų šviesos“ šventė, o Airijoje ir kitose Britų salose prisimenamos Helovyno ištakos iš keltų *Samhain* šventės, kuri buvo skirta vasaros ir žiemos sandūrai bei mirusiųjų pagerbimui (išsamiau žr. Priedą Nr. 1).

Šurpinančiu Helovyno pavidalu Lietuva jau ko gero „pirmauja“ tarp kitų pasaulio šalių. Neigiamas mirties įvaizdis kuriamas panaudojant įvairių mirtį nešančių siaubūnų kaukes (vampyrų, zombių, demonų, vilkolakių, kaukolių, šmėklų, monstrų, blogųjų klounų, piktų velnių ir raganų, vendetos, „šauksmo“, „pagiežos“ ir kt.), renginių vietos apipavidalinamos pakaruokliais ar kitais bauginančiais vaizdiniais, įgarsinama šiurpą ir išgąstį keliančiais garsais, neretai pasitelkiamos agresyvių veiksmų imitacijos – galvos kirtimas, žmogienos malimas mėsmale, grasinama perpjauti benzopjūklų ir pan. Tokie renginiai vyksta pagrindiniuose miestų parkuose, daugybėje dvarų ir kitose kultūros paveldo vietose, Helovyno organizavimu vis dažniau užsiima valstybinės švietimo ir kultūros įstaigos, o kai kur net vaikų darželių-lopšelių aplinka dekoruojama šiurpą keliančia atributika. Į Helovyno renginius įstaigose ir viešosiose erdvėse vis labiau įtraukiami vaikai, neretai jie ir patys vaidina įvairius siaubūnus ar kraujais apsipylusias aukas, o verslininkai skelbia nuolaidas lankytojams su mažais vaikais į siaubą propaguojančius renginius. Ženkliai prie

šurpaus Helovyno platinimo prisideda ir žiniasklaida, rašydama apie tokius renginius, didindama siaubo filmų pasiūlą aptariamam laikotarpiui.

Būtent tokią Helovyno prasmę Lietuvoje įtvirtino Valstybinė lietuvių kalbos komisija, pasiūlydama keisti šventės pavadinimą į lietuviškus atitikmenis „Šiurpnaktis“, „Šmėklinės“ ar „Vaiduoklių šventė“. Šis siūlymas visiškai nutolina Helovyną nuo pirminių jo ištakų ir prasmės, sąsajų su vasaros pabaiga, mirusiųjų pagerbimo ir apsaugos nuo piktųjų dvasių, bendruomeninių papročių.

Per mažai kreipiama dėmesio, kad Lietuvoje plintančios šiurpios Helovyno pramogos prieštarauja mūsų šalyje įtvirtintoms teisinėms nuostatom. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnis įvardija smurtiniu pobūdžiu pasižyminčią, agresyvumą ir nepagarbą gyvybei skatinančią, baimę ar siaubą sukeliančią, nusikalstamą veiką modeliuojančią informaciją kaip žalingą nepilnamečių psichinei sveikatai, fiziniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi, todėl ją draudžia ir riboja. Įstatymo 3 straipsnis įpareigoja užtikrinti nepilnamečių apsaugą nuo tokios žalingos informacijos, nurodydamas visų pirma valstybės institucijų, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų, taip pat nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybę.

Remiantis šio įstatymo 7 straipsniu, neigiamą poveikį nepilnamečiams daranti informacija turi būti žymima S ženklu, jaunesniems negu 14 metų – N-14 ženklu, jaunesniems negu 7 metų – N-7 ženklu. Parkuose, dvaruose ir kitose erdvėse rengiamų šurpaus Helovyno renginių pagrindą sudaro stiprias emocijas sukeltys vaizdiniai, panašiai kaip siaubo filmuose, o šie žymimi žiūrovų amžių ribojančiais žymenimis. Atitinkamai ir Helovyno organizatoriai turėtų pateikti informaciją lankytojams apie renginio tinkamumą tam tikroms amžiaus grupėms ir atskirti vien suaugusiesiems skirtas erdves, į jas parduodant atskirus bilietus (kai kur renginio erdvės suaugusiesiems ir vaikams yra atskiriamos, bet bilietas yra bendras).

Valstybinis psichikos sveikatos centras pateikė išvadą, kad smurtinis turinys neigiamai veikia vaiko psichiką, gali kelti nerimą, baimę, miego sutrikimus ir hiperaktyvumą, stiprina nuostatas elgtis agresyviai, skatina abejingumą stebint žiaurumo apraiškas ir netgi norą jas mėgdžioti. Psichologai perspėja, kad mažiems vaikams negalima žiūrėti siaubo filmų, nes jų ego yra per silpnas, kad galėtų kritiškai vertinti ir atskirti išgalvotus vaizdinius nuo tikrovės. Be to, kiekvienas žmogus turi ir gerąją, ir blogąją pusę, o įsijautimas į blogį gali paskatinti asmenį smurtauti – tai visiškai priešinga „tamsiojo meno“ idėjai išvesti žmogų iš tamsos, tapti geresnį (išsamiau žr. Priedą Nr. 2).

Atsižvelgiant į tai, būtina riboti Helovyno renginių organizavimą tam tikrose vietose. Mokyklos ir kitos švietimo įstaigos turėtų atsisakyti šurpaus Helovyno renginių, taip pat siaubą keliančių dekoracijų. Primename, kad Lietuvos mokyklose diegiamas įtraukusis ugdymas, o kai kurie specialiųjų poreikių vaikai yra itin jautrios psichikos, todėl jiems Helovyno vaizdiniai ypač žalingi. Sunku atsiriboti nuo vaikų ir tuomet, kai Helovyno renginiai organizuojami viešosiose erdvėse (parkuose, aikštėse ir pan.), todėl leidimų išdavimas tokiems renginiams galimai pažeidžia Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas.

Džiugu, kad nemažai Lietuvos švietimo ir kultūros įstaigų atsižvelgė į pernykštį Tarybos kvietimą ir atsisakė siaubą keliančių Helovyno renginių, skyrė daugiau dėmesio Vėlinių papročiams puoselėti. Taip pat yra puikių iniciatyvų kuriant įvairias šviesos šventes ir kitus renginius, kuriems naudojami šviesūs anapusinio pasaulio, pasakų, legendų ir kiti panašūs vaizdiniai.

Šiomet kviečiame visus įsitraukti į Tarybos skelbiamą „Gerumo, atminties ir bendrystės“ akciją artėjant Vėlinėms. Primindami lietuviškus papročius, kviečiame spalio–lapkričio mėnesiais užsiimti šiomis veiklomis, įtraukiant į jas ypač vaikus ir jaunimą:

• **Padėti vargstantiems, vienišiemis ir kitiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos** – pavyzdžiui, tai galėtų būti senelių namų, SOS vaikų kaimų ir kitų socialiai remtinų žmonių lankymas, renginių jiems organizavimas, savo rankomis pagamintos sriubos ar kito maisto dalijimas, skatinimas padėti žmonėms kasdieninėse situacijose (padedant pereiti gatvę, užleidžiant vietą viešajame transporte vyresniems, besilaukiančioms moterims ir pan.).

• **Pagerbti protėvius, mūsų kraštui svarbias asmenybes surengiant išvykas** – aplankyti pilkapius, žymių asmenų kapus, sutvarkyti ir papuošti degančiomis žvakelėmis (nepamirštant vėliau nurinkti jų indelius) apeleistus kapus, surengti žygius partizanų keliais, aplankyti jų bunkerius, organizuoti atminimo vietose renginius ir pan.

• **Išreikšti padėką protėviams ir Žemei už gamtos gėrybes puošiant savo aplinką** – sukuriant papuošimus su rudeninio derliaus ir protėvių pagerbimo ženklais, kurie galėtų būti padaryti ir savo rankomis (papuošimai iš rudeninės gamtos dovanų, pačių išlietos vaškinės žvakės ir pan.).

• **Rengti bendruomeninius renginius** – stiprinant įvairias bendruomenes (mokyklos, kaimo, seniūnijos, miestelio, kraštiečių ir kt.) rengti vakarones ar kitus renginius su suneštinėmis vaišėmis, įvairiomis bendromis veiklomis (žaidimais, varžybomis, pasakojimais, atsiminimais, dainomis ir kt.), kurios skatintų bendrystę tarp skirtingų kartų, kaimynų, vietos gyventojų ir pan.

• **Rengti senąsias rudeninio turgaus tradicijas atspindinčius renginius** – kuo plačiau skleisti paprotį spalio mėnesį rengti rudeninį turgų, kuriam būdinga ne tik prekyba derliaus gėrybėmis, bet ir plati kultūrinė programa (senovėje šiuose turguose būta daug muzikavimo, karuselių, žaidimų, loterijų, vaidinimų, net meškų šokdinimo); tokie turgūs galėtų būti įvairaus pobūdžio – skirti tiek plačiajai visuomenei (įtraukiant kaimo ir miesto gyventojus), tiek rengiami siauresniame rate (mokyklos bendruomenėje ir pan.).

• **Skatinti giminių bendravimą, šeimyninių ryšių stiprinimą** – nuo seno Vėlinių laikotarpiu vykdavo giminių susibūrimai, tačiau šiais laikais giminystės ryšiai sparčiai nyksta, tad šį paprotį verta gaivinti ir puoselėti, įtraukiant vaikus ir jaunimą į pasirengimą giminių „suvažiavimams“, paraginant kurti giminės medžius ir pan., šioms temoms skiriant dėmesį mokyklų ugdymo procese.

• **Gilintis į mirusiųjų pagerbimo papročių prasmę žmogaus gyvenime** – tai ypač svarbu vaikams ir jaunimui, nes gyvename laikmečiu, kai senųjų papročių daug kas nebeišmano, jų nebesupranta ir laiko nereikšmingais, nors mirtis yra dėsninga žmogaus būties dalis.

Skelbdami šią akciją, kviečiame šiuo laikotarpiu visus **tarti NE siaubo, žiaurumo ir blogio platinimui**, nes tai daro žalą vaikų ir kitų labiau pažeidžiamų žmonių psichikai.

Į šią akciją kviečiame įsitraukti šalies ir savivaldybių institucijas, kultūros, švietimo ir socialines įstaigas, bendruomenes, taip pat šeimas. Tikimės, kad ji ilgainiui taps tradicija ir padės puoselėti senuosius lietuviškus papročius, kurių esmė – atminti ir pagerbti išėjusiuosius, o kartu atnaujinti giminystės ir bendruomeninius ryšius, sušildyti šį metų žvakių šviesa ir iš žmonių širdžių sklindančia šiluma.

PRIDEDAMA:

1. Priedas Nr. 1 „Helovyno ištakos, raida ir sklaida Europoje“, 1 lapas;
2. Priedas Nr. 2 „Tyrėjų išvados apie siaubo, žiaurumo poveikį vaikų psichikai“, 1 lapas.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

Helovyno ištakos, raida ir sklaida Europoje

Lietuvoje per mažai žinoma senoji Helovyno paskirtis, kurią dabar užgožia beprasmiškas iškreiptas šios šventės pavidalas. Ypač Airijoje ir kitose Britų salose dar prisimenama Helovyno kilmė iš senovės keltų *Samhain* šventės, kuri reiškė vasaros pabaigą pereinant į žiemą, siejant su tikėjimu, kad tą naktį mirusiųjų vėlės aplanko namus, tad siekiant užmegzti su jomis ryšį buvo reiškama pagarba: žmonės prie durų palikdavo vėlėms maisto ir dovanų, persirengdavo iš gyvūnų odų padarytais kostiumais, kūrendavo didelius laužus, aukodavo javus ir gyvulius. Kartu buvo vengiama tuo metu galinčių apsilankyti piktųjų dvasių, todėl jas gąsdindami prie durų dėdavo ropių žibintus su išdrožinėtais baisiais veidais.

Atėjus krikščionybei į Britų salas, ši šventė pavadinta Visų Šventųjų išvakarėmis (angl. *All Hallows Eve*, ilgainiui prigijo sutrumpinimas *Halloween*), tačiau ir toliau Airijoje, Škotijoje ji buvo švenčiama išlaikant senuosius papročius, kurie ilgainiui persipynė su krikščioniškomis tradicijomis – atsirado šventųjų, angelų ir velnių kaukės, o einant nuo durų prie durų imta prašyti „sielos pyragų“ žadant pasimelsti už mirusių giminaičių sielas.

Helovyno tradicija ėmė sparčiai keistis XIX a. antroje pusėje, kai į JAV atvykusių airių ir škotų emigrantų jaunimas pradėjo kurti kaukes su siaubūnų įvaizdžiais norėdami labiau išgąsdinti aplinkinius. Netrukus būtent tokias šiurpą keliančias kaukes, jų įvairovę papildant siaubo filmų veikėjais, išpopuliarino komerciniai renginiai. Visgi JAV, Airijoje ir kitose Britų salyno šalyse Helovynas dar išliko kaip bendruomeninė šventė su būdingu kaimynų lankymu ir saldumynų medžiokle (sakant „*Vaišės arba pokštas!*“), panaudojant pačias įvairiausias kaukes (tarp jų ir vaizduojančias visiškai negrėsmingus veikėjus iš filmų, literatūros, pasakų), taip pat kai kuriuos motyvus iš ankstesnių derliaus švenčių.

Sparčiai plintant komercinei Helovyno invazijai, ne visos Europos šalys jai pasiduoda. Pavyzdžiui, Helovynui gana abejingi liko prancūzai, ispanai, italai, austrai, o Lenkijoje šiai atneštinei šventei stipriai priešinasi netgi valdžios atstovai. Norvegijoje būta aktyvaus tėvų pasipriešinimo netgi teikiant peticijas dėl mažiems vaikams netinkamų šiurpą keliančių Helovyno kaukių sklaidos, raginant jų nepardavinėti ir nustoti pelnytis iš baimės bei smurto propagandos.

Kai kur kaip atsvara Helovynui populiarinami savo krašto papročiai, reiškiantys pagarbą mirusiesiems. Pavyzdžiui, Austrijoje jau spalio pradžioje pradedama ruošti *Seelenwoche* šventei, kuri vyksta nuo spalio 30 iki lapkričio 8 d., o Helovyno naktį prieš miegą paliekama duonos, vandens, taip pat neišjungiama šviesa tikint, kad tą naktį apsilankys mirę artimieji.

Įvairiuose Ispanijos regionuose spalio 31 – lapkričio 1 d. vyksta renginiai (neretai karnavaliniai), kuriuose vyrauja bendruomeniškumo tema: dalijamasi atsiminimais, pasakojimais apie vieną ar kitą mirusįjį, net anekdotais, surengiamos suneštinės vaišės, miestų gatvėse kūrenami laužai, skamba muzika. Kai kur ispanai rengia „Sielų šviesos“ šventę: nuo pat ankstauro ryto vaikai išeina rinkti moliūgų, o vėliau miestelio žmonės užkuria laužus, šoka, vaišiniasi, vyksta persirengėlių eisenos nuo bažnyčios iki kapinių.

Danijoje spalio pabaigoje pagal seną šventės *Fastelavn* tradiciją vaikai lanko namus, linksmiai žaidžia ir dainuoja.

Tyrėjų išvados apie siaubo, žiaurumo poveikį vaikų psichikai

Valstybinis psichikos sveikatos centras pateikė išvadas, kad vaiko psichiką neigiamai veikia smurtinis turinys – gali kelti nerimą, baimę, miego sutrikimus ir hiperaktyvumą, stiprinti vaikų nuostatas elgtis agresyviai, skatinti pripratimą prie smurto. Dėl to vaikai tampa mažiau jautrūs kitiems žmonėms, abejingesni smurtui stebėdami žiaurumo apraiškas tiek virtualioje erdvėje ar TV ekranuose, tiek realiame gyvenime. Dažnai vaikai, ypač iki 8 metų amžiaus, negali suprasti skirtumo tarp išgalvotų ir realių dalykų, dažnai yra linkę kartoti įvairių personažų elgesį, ypač jei jis skatinamas ar yra nebaudžiamas, o matytų personažų neigiamų veiksmų mėgdžiojimas vaikui ilgainiui tampa lyg gyvenimo taisyklė. Psichologai perspėja, kad mažiems vaikams negalima žiūrėti siaubo filmų, nes jų *ego* (vidinis „aš“, galintis sugražinti žmogų į realybę) yra per silpnas, kad vaikas galėtų juos kritiškai vertinti. Be to, kiekvienas žmogus turi ir gerąją, ir blogąją pusę, o skatinimas įsijausti į blogį gali sukelti polinkį smurtauti – tai visiškai priešinga „tamsiojo meno“ idėjai išvesti žmogų iš tamsos, tapti geresniam¹.

Beje, tenka neretai girdėti, kad lietuviškose pasakose taip pat pasitaiko daug žiaurių dalykų, todėl jas reikėtų drausti. Tačiau pasakų tyrėjai ne veltui yra pabrėžę, kad tradicinėje kultūroje sekant pasakas būdavo prisitaikoma prie vaikų amžiaus, buvo teikiama didelė reikšmė pasitikėjimu paremtam vaikų emociniam ryšiui su suaugusiais, sukuriant saugią aplinką, pratinant įveikti baimę. Paprastai pasakas sekdamas ilgais rudens ir žiemos vakarais: patiemis mažiausiems – apie gyvūnėlius, ūgtelėjusiems – stebuklines pasakas apie karalaičius ir karalaites, dar augesniems – apie baimės ieškotojus, netikėtus, žiaurius nuotykius. Svarbiausia, kad pasakose smurtas paprastai siejamas su neigiamais veikėjais ir jiems skirtomis bausmėmis, tad pasakų sekimas buvo svarbi liaudies pedagogikos dalis².

Taip pat dažnai primenamas kitas vaikų tautosakos žanras – šurpės (baisūs, dažniausiai mirtimi pasibaigiantys pasakojimai). Skirtingai nuo pasakų, kurias sekdamas vaikams suaugusieji, šurpės vaikai seka vieni kitiems pasislėpę nuo suaugusiųjų. Tačiau šurpės nėra skirtos mažiausiems vaikams: paprastai jas vaikai pradeda sekti vieni kitiems tik nuo 6 metų, o iki tol jie šurpių vengia. Tyrinėtojų nuomone, šurpės turi svarbią reikšmę vaiko psichologiniam bei socialiniam ugdymui: kolektyvinis šurpių sekimas žadina baimės emociją, ją išgyvendami vaikai jaučia savotišką pasitenkinimą

Beje, šurpių tradicija Lietuvoje yra gana nauja, paplitusi tik XX a. antroje pusėje, nors kai kuriose šalyse gyvuoja jau beveik pora šimtmečių. Spėjama, jog šurpės į Lietuvą atkeliavo sovietmečiu, kai vaikai dalyvaudavo įvairiose sąjunginėse stovyklose ir šakrydžiuose, kuriantis mišrioms santuokoms. Daugelis prieš keletą dešimtmečių lietuvių vaikų pasakojamų šurpių ir jų parodijų siužetų yra vertimai iš rusų kalbos, o pastaruoju metu per internetą sparčiai plinta šurpės iš kitų kraštų³.

¹ Išsamiau žr.: *Žiniasklaidos įtaka vaikų psichikos sveikatai ir prevencijos priemonės* (parengė R. Adlienė, Valstybinis psichikos sveikatos centras). Internetinė prieiga:

https://www.hi.lt/uploads/Psichikos%20sveikatos%20centras/ziniasklaida_%20vaik_%20ps.pdf.

² Išsamiau žr.: Džekčioriūtė-Medeišienė, Vita. Pasakų sekimas vaikams lietuvių tradicinėje kultūroje: kūriniių su žiaurumo elementais paskirtis. *Tautosakos darbai* 62, 2021, p. 28-50.

³ Išsamiau žr.: Anglickienė, Laima. Apie šurpės ir jų parodijas. *Tautosakos darbai* 38, 2009, p. 15-29. Internetinė prieiga: <https://www.lituanistika.lt/content/23664>.

**ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS 2024-10-16 RAŠTO NR. S-218
ADRESATŲ SĄRAŠAS**

Kultūros ministerijai

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

Savivaldybių kultūros ir švietimo skyriams

Lietuvos moksleivių sąjungai

Lietuvos jaunimo organizacijų tarybai

Maisto bankui

SOS vaikai

Lietuvos Caritui

Maltos ordino pagalbos tarnybai

Lietuvos negalios organizacijų forumui

Lietuvos Šaulių sąjungai

Lietuvos skautų sąjungai